

Máj

„A vlasti? – ach, své vlasti nikdy on nezajde!“

Uvedené motto je poslední verš básně Pomněnka na hrobě Karla Hynka Máchy, jíž se 17. listopadu 1836 s básníkem loučil jiný spisovatel, známý dnes bohužel pouze svými konfidentskými hříchy, třebaže jeho literární dílo je v české moderní literatuře plnohodnotným skvostem – Karel Sabina.

Veršem vyjádřil Sabina své přesvědčení, které se teprve postupně stávalo realitou. A to do značné míry právě jeho zásluhou, neboť Sabina byl prvním, byť lajdáckým vydavatelem Máchova díla a také jedním z jeho prvních obhájců.

Je známý fakt, že Máj byl českou kritikou nepochopen a odmítnut, kdežto kritika německá byla skladbou nadšena – jak by ne, když německá romantika byla oproti české řádně rozvinuta. Ostatně proč neocitovat ze tří proslavených kritiků Máje.

J. S. Tomíček ještě za Máchova života napsal, že „jeho básně jest škvára, která z vymřelé sopky vyhozená mezi květiny padla“, J. K. Chmelenský, běžně označovaný za zakladatele české literární kritiky, Máchu sice ze současných autorů nejvíce vyzdvihoval, přitom ale „Máj p. Máchy nechci posuzovati; nedospěláť tato básně ještě pro kritiku (...)“. Do jednoho pytle s oběma pány je ještě házen J. K. Tyl, ten však byl vůči Máchovi nejsmířlivější a nejchápavější: „Poezie p. Máchy jest kouzelný automat.“

Všichni tři a mnozí další přiznávali Máchovi zručnost, podmanivost a básnickou suverenitu. Nad chválou ale vždy převládalo rozezlení nad Máchou zvoleným a zpracovaným tématem mileneckého trojúhelníku, otcovraždy a následné popravy mladého vraha. Téma bylo zhodnoceno jako bezbožné, pro českou literaturu

naprosto nevhodné, ba co víc, odvozené od anglického básníka lorda Byrona.

Mácha versus lord Byron

Od prvních měsíců po vydání Máje vede česká kritika a literární historie zápas o to, nakolik silný je Byronův vliv a nakolik jde jen o dva autory spřízněného vidění světa. (Ve 20. století zasadili někteří literární badatelé této debatě veliký úder, když přesvědčivými analýzami ukázali, že Mácha ve skutečnosti navazuje na Goetha.) Pravdou přitom je, že Máchovi současníci nestrávili jeho bezohlednost k tehdejšímu chápání literatury jako společného díla kultivujícího upadlý národ; Mácha byl v dobrém slova smyslu originální sólista a primadona. Jediněností a originalitou ho následoval až K. J. Erben.

Máchovi kritici měli svou úlohu usnadněnou básníkem samotným, protože ten se z obdivu k lordu Byronovi nejednou vyznal. Ale autor psal svou básně s respektem hodnou soustředěností a plíl a počáteční, vskutku byronovské tóny v konečném znění odmítl a napsal ryze vlastní text.

Máj začal vznikat v listopadu roku 1834 a jeho konečné znění se datuje na počátek roku 1836. Mácha chtěl stvořit výjimečné dílo. Máj zamýšlel vydat jako první svazek svých spisů a výlučností podniknu poděpřit jednak exkluzivním papírem a v sazbě zcela novým fontem

Proč Máj vyšel již 23. dubna a ne v máji, zůstává záhadou

a jednak trojím typem edice: brožovaným za 14 krejcarů a kartonovaným na papíře zvaném velín za 22 a 30 krejcarů – vydání Máje v šesti stech kusech ho tak přišlo na nemalý peníz. Ale vyplatilo se: brzy bylo prodáno již 350 kusů nákladu. Záhadou je, proč Mácha vydal Máj 23. dubna a ne až 1. května, o němž je v básni řeč. Proč jen ten týdenní kvalit?

Zrod fenoménu

Jako ke vzývanému vzoru se k Máchovi houfně obracely teprve až další generace, které redefinovaly úlohu krásné literatury a básníka. Prim už nehrál kolektiv, nýbrž individuální projev. Básník měl odpovědnost za své texty nést už sám za sebe. Manifestem nového chápání literatury se stal roku 1858 vydaný almanach Máj (odtud označení generace májovců, které vévodili Vítězslav Hálek a Jan Neruda); životaschopnost a oblibu zvoleného titulu později doložila nejen tři další pokračování almanachu, ale i umělecký spolek a posléze ještě časopis a nakladatelství téhož jména. Nešlo už přitom o návaznost jen na slavnou básně, ale též na májovce a další. Máchu ve svém díle neopomněl připomenout snad žádný velký český básník (od Erbena po Mikuláška).

Na Máj došlo i ve filmu: roku 1919 byla v československých kinech uvedena komedie Byl první máj, v níž podle oficiálního distribučního textu „Zamilovaný mladík čeká na lavičce v parku na příchod své dívky. Ta potká u výlohy klenotnictví starého záletníka, který jí daruje vytožený šperk. Mladík spatří, jak se starý svůdce dvoří mezi rozkvetlými keři v parku jeho dívky. Brzy poté jde záletník na návštěvu do rodiny...“. O patnáct let později se jiná a pohříchu velmi nepovedená komedie jmenovala Pozdní máj – motivace názvu je zřejmá, třebaže tato nevalná taškařice pojednává o strastiplných osudech jednoho adjunkta. Až mnohem později se k Máji vrátili filmaři půvabným způsobem –

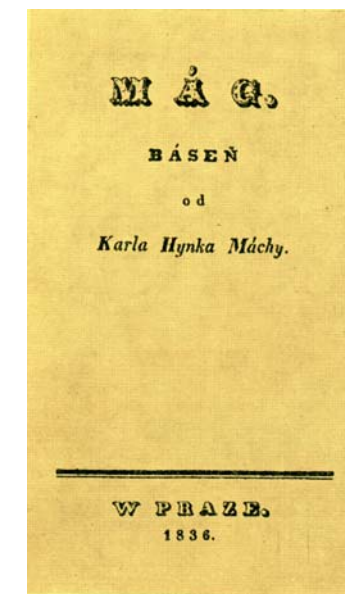
vzpomeňme doktora Skružného ve filmu Vesničko má středisková v podání Rudolfa Hrušínského, který s oblibou recituje verše z Máje kochaje se českou krajinou.

Sabina měl tedy ve své smuteční básni pravdu, Mácha žije. Nehodlám zde zastírat, že jsem si téma vzniku Máje vybral k ukázkě též proto, abych mohl pozvednout obočí nad loňskou filmovou adaptací od F. A. Brabce. Je s podivem, že tak zkušený tvůrce vyložil v dnešní takřka již dvouseleté máchovské tradici Máj přesně v duchu tandemu Chmelenský–Tomíček. Vynechal nejkrásnější místa básně a vybral si ta nejsnáze uchopitelná. Přitom už jen pít se po vzniku Máje je dobrodružství. Natož pak básně číst a přemýšlet kupříkladu o tom, co mohl „strašný lesů pán“ povědět ostřílenému žalárníkovi, že ten se už nikdy neusmál:

*Přistoupí strážce, a lampy zář
před samou věžně vstoupí tvář.
Obličej věžně – strašný zjev –
oko spočívá nebnuté
jak v neskončenost napnuté, –
po tváři slzy – pot a krev;
v ustech spí šepot – tichý zpěv.*

*Tu k ustřím věžně ucho své
přiklonil strážce bázlivé;
a jak by lebký větrík vál,
věžeň svou pověst šepce dál.
A strážný vždy se níž a níž
ku věžni kloní – blíž a blíž
až ucho s usty věžně spojí.
ten šepce tíše – tíš a tíš,
až zmlkne – jak by pevně spal.*

*Leč strážný nepohnutě stojí,
po tváři se mu slzy rojí,
ve srdci jeho strašný žal. –
Dlouho tak stojí přimrazen,
až sebrav sílu kvapně vstal,
a rychlým krokem spěchá ven.
On sice – dokud ještě žil –
co slyšel, nikdy nezjevil,
než navždy bledé jeho líce
neusmály se nikdy více. ■*

Pokud vpředu ve svém vydání Máje nenajdete motto „Daleká cesta má! Marné volání!“, jde o vydání špatné

Autor recykloval...

- Mácha se pro Máj inspiroval vlastním dílem.
- Je řada míst, kde parafrázoval verše svých starších básní, anebo v nichž použil větu či obrat ze svých próz. Příkladem za mnohé je hned úvod prvního zpěvu Máje: ozvuky prvního verše z dvojverší
- *Byl pozdní večer – první máj – večerní máj – byl lásky čas*
- nalezneme již v próze Návrat: *Byl pozdní večer. V Návratu jsou též další prvky Máje: věžeň, žalární scéna a tak dále.*

Zatímco za Máchova života se o Máji psalo jako o „škváře“, další generace jeho dílo docenily